

РУСІНОВА Анна Володимирівна
аспірант кафедри цивільного, господарського та екологічного права
юридичного факультету
ДВНЗ «Національного гірничого університету»

ЕКОЛОГІЧНА КУЛЬТУРА: ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ НА ШЛЯХУ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Екологічна культура в розрізі сучасності і перспектив державотворення в аспекті взаємодії з Європейським Союзом є досить актуальним питанням для сучасного українського суспільства, оскільки критичний стан навколишнього природного середовища, загрози суспільству, державі в екологічній сфері не залишають сумніву не тільки щодо необхідності термінового, докорінного перегляду форм взаємодії людини і природи, але й наукового вивчення цієї теми, а також подальше врегулювання на законодавчому рівні не тільки в Україні але й на міжнародному рівні. За оцінками Організації Об'єднаних Націй збитки, що наносяться доквіллю до 2050 року можуть досягати цифри 28,6 трлн. доларів.

Той принцип за яким людина панує над природою, споживницьке відношення (особливо у сфері господарювання), нераціональне природокористування, ідеологічний тиск призвело до викривлення суспільної свідомості людства в аспекті сприйняття питань екологічної культури та екологічної безпеки. Окрім того, наразі в господарської діяльності також виникає деякого роду колапс, оскільки норми права не є такими, що направлені на збереження найважливішого багатства - людини, яке на жаль визнається тільки декларативним чином в Конституції України, де зазначається, що людина її життя, честь і гідність, недоторканість і безпека визнається найвищою соціальною цінністю [1,ст.3]. Промисловість направлена на задоволення матеріального блага, проте при цьому норми екологічної безпеки, як запоруки захисту безпеки людини, як найвищої соціальної цінності людини, в середовищі, не дотримуються.

На сьогодні в Україні є відповідні владні структури, природоохорода громадськість, відповідні екологічні партії, що стоять на варті захисту екологічних прав громадян проте ситуація є незмінною. Формування екологічної культури визначається пріоритетним напрямом розвитку держави у ряді нормативно-правових актів, окрім того, досить багато виділяється увазі цьому питанню у міжнародних організаціях та саме це питання екологічної культури стоїть на повістці дня у багатьох провідних держав світу, як таке, що не вирішене.

Щодо терміну «культури», то походить від латинського дієслова *colo, colui, cultum, colere*, що спочатку означало «обробіток ґрунту». Пізніше воно стало розумітися як «шанування богів», що підтверджує дісталася нам у спадок слово «культ». У цьому смисловому полі екологічна культура постає як засіб піднесення природності людського буття до надприродності, однієї з форм живої речовини — людини розумної — до чинника, що організовує природний світ. У кожному

конкретному випадку сутність тієї чи іншої культури розкривається через: специфіку діяльності; предметну ділянку, тобто засоби та наслідки людської діяльності; ціннісне значення виробів; спосіб задоволення людських потреб.

«Екологія» – слово грецького походження: oikos означає будинок, житло, батьківщина, logos – поняття, вчення. Так що екологія в буквальному перекладі означає «вчення про будинок» або, якщо завгодно «вчення про батьківщину». Сам термін «екологія» виник приблизно в середині ХХ століття. Термін потрапив у велику науку завдяки німецькому біологу Ерістов Геккелю (1834-1919), який видав у 1866 році працю «Загальна морфологія організмів».

Екологічну культуру необхідно розглядати з двох сторін: по-перше, це — сукупність певних дій, технологій освоєння людиною природи, які забезпечують принаймні стійку рівновагу в системі «людина — довкілля»; по-друге, це — теоретична галузь знань про місце людини в біосфері як істоти діяльної, організуючої її структурні та функціональні блоки, як дедалі зростаючого у своїх можливостях чинника регуляції стану біосфери. Без знання кола проблем, що належать до екологічної культури, не можна зрозуміти, наприклад, чому одні спільноти (етноси) живуть у злагоді з природою, тобто утверджуються у світі як етноси екофільні, а інші — залишають по собі руїну як спільноти екофобні, чому в одних випадках людська діяльність породжує гармонійні ландшафти та екосистеми, а в інших — довкілля перетворюється на пустку [2,с.21].

Повністю погоджуючись з поглядом К-М. Маєр-Абіха, підкреслимо його твердження щодо питання на чому ж повинна ґрунтуватись екологічна культура, а саме: “...ніщо більше не повинно існувати тільки задля іншого: ані частина людства тільки задля якоїсь іншої частини, ані інші живі істоти тільки задля людей, ані стихії життя тільки задля живих істот. Усі вони мають власну самоцінність у природному явищі, за для самих себе варті того, щоб у своїй діяльності на них зважали ті, кому розум, дарований природою, дає можливість вглядіти цю самоцінність. У цьому колі вже не тільки співіснування з іншими людьми й іншими живими істотами є мірою нашої людської самобутності, а й увесь спільносвіт. Не людина є мірою всіх речей, а все, що існує з нами, є мірою нашої людяності ” [3, с. 95-96].

Екологічна культура на нашу думку розглядатись без призми екологічної свідомості і екологічної поведінки, а останньої як діяльнісної частини екологічної культури не може.

В. І. Андрейцев виокремлює дві основні концептуальні позиції. Перша розглядає екологічну культуру як виключно явище духовне, свідоме, яке базується на відповідному ставленні людини до навколишнього середовища, пов'язане з необхідністю формування екологічного мислення, спрямованого на раціональне, розумне використання природних ресурсів. Згідно з другою позицією екологічна культура – це діалектична єдність духовного і практичного (матеріального), що виявляється в освоєнні природи з урахуванням відповідної шкали цінностей з точки зору задоволення екологічних потреб суспільства [4,с.38] . На думку В. І. Андрейцева є необхідність вбачати в екологічній культурі не тільки рівень екологічної свідомості, а й (що особливо важливо) практичну людську діяльність як результат осмисленого, розумного, гуманного чи навпаки спонтанного,

антигуманного ставлення до навколишнього середовища [4,с.42].

Під правовою екологічною культурою розуміється обумовлений всім соціальним, духовним, політичним і економічним ладом якісний стан еколого-правового життя суспільства, що виражається в досягнутому рівні розвитку правової діяльності, спрямованої на забезпечення природного навколишнього середовища, юридичних актів природокористування й природоохорони, екологічної правосвідомості й у цілому рівня екологічного правового розвитку суб'єкта (людини, різних груп, усього населення), а також ступені гарантованості державою й громадянським суспільством екологічних, передбачених у міжнародних законодавчих актах прав і свобод людини.

На формування екологічної культури впливає багато чинників: суспільна свідомість, екологічне мислення, освіта, політико-правова база, діяльність екологічних організацій та засобів масової інформації (ЗМІ), моніторинг соціоекологічного балансу. До переліку зазначених показників можна додати також і такі: екологізація всіх сфер життєдіяльності суспільства (економіка, політика, право, освіта), об'єктивне висвітлення екологічної ситуації та прийняття раціональних рішень щодо її поліпшення, високий рівень відповідальності за екологічну політику як на індивідуальному, так і на суспільному рівнях, вміння суспільства адаптувати власні потреби до природних реалій.

У Концепції Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу передбачено «надавати пріоритет законодавчим актам України, які спрямовані на створення позитивного середовища життєдіяльності людини, захист навколишнього середовища й раціональне природокористування» [5].

Вимоги екологічної безпеки містяться вже в Женевському протоколі «Про заборону використання на війні задушливих, отруйних та їм подібних інших газів, а також бактеріологічних засобів» (1925 р.). Держави, учасниці Протоколу, взяли на себе зобов'язання не використовувати хімічні отруйні речовини на війні, а також ніколи не виробляти їх [6]. Саме цей тезис підтверджує установлену давнішність нормативного закріплення практики міжнародного права щодо екологічної безпеки, що тільки підкреслює її значення.

Неоціненне значення для правового виховання має Хартія основних прав Європейського Союзу. Стаття 37 даного міжнародного документа закріплює той факт, що політики Європейського Союзу повинні включати підвищений рівень захисту навколишнього середовища й забезпечувати поліпшення її якості відповідно до принципу сталого розвитку [7, ст. 37]. Можна сказати, що дана норма є ключовим принципом в економічному розвитку, підприємницькій діяльності й проведенні екологічних заходів в Україні, у тому числі разом з державами-членами Європейського Союзу, також вона слугує безпосереднім чинником, що впливає на правовий компонент політиків і інших посадових осіб, компетентних ухвалювати рішення, пов'язані з регулюванням природоохоронних відносин.

Так, відповідно до ч. 1 ст. 7 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25 червня 1991 року підвищення екологічної

культури суспільства і професійна підготовка спеціалістів забезпечуються загальною обов'язковою комплексною освітою та вихованням у галузі охорони навколишнього природного середовища, в тому числі в дошкільних дитячих закладах, у системі загальної середньої, професійної та вищої освіти, підвищення кваліфікації та перепідготовки кадрів [8].

Стратегія формування в Україні демократичної правової держави припускає істотне відновлення законодавства, насамперед, у екологічній сфері. Беззаперечним прикладом є Закон України «Про основні засади (стратегія) державної екологічної політики України на період до 2020 року» від 21 грудня 2010 року. Саме цей Закон фіксує досить великий пласт питань з приводу екологічної політики України спираючись на факти і дані статистичні, які мають місце в реаліях сьогодення. Закон фіксує: сталий соціально-економічний розвиток будь-якої країни означає таке функціонування її господарського комплексу, коли одночасно задовольняються зростаючі матеріальні і духовні потреби населення, забезпечується раціональне та екологічно безпечне господарювання і високоефективне збалансоване використання природних ресурсів, створюються сприятливі умови для здоров'я людини, збереження і відтворення навколишнього природного середовища та природно-ресурсного потенціалу суспільного виробництва. Також Закон закріплює основні принципи екологічної політики серед яких є наступні: забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України, подолання наслідків Чорнобильської катастрофи; відповідальність нинішнього покоління за збереження довкілля на благо прийдешніх поколінь; участь громадськості та суб'єктів господарювання у формуванні та реалізації екологічної політики, а також урахування їхніх пропозицій при вдосконаленні природоохоронного законодавства [9].

Проведене нами дослідження в 2015 році в мережі Інтернет, а також на базі ДВНЗ «Національний гірничий університет» за для визначення рівня екологічної культури полягав у наступному: спершу для проведення дослідження було залучено 224 громадянина через мережу Інтернет віком від 18 до 45 років, в дослідження залучені як чоловіки так і жінки. Кількість жінок – 135, чоловіків – 89. При цьому тотожне опитування було проведено серед студентів юридичного факультету ДВНЗ «Національний гірничий університет» кількість осіб, які були опитані 67. Усього до опитування було залучено 291 особи. Такий сегмент населення був обраний незалежно від матеріального достатку, зайнятості, лише відповідно до вікової категорії. Гіпотезою дослідження була характеристика рівня екологічної культури населення за результатами проведеного опитування серед громадян. Дослідження проводилось протягом трьох тижнів 2015 року і охоплювало кілька етапів науково пошуку.

Для виявлення рівня сформованості екологічної культури та екологічних знань була проведена обробка отриманих результатів. У ході констатуючого експерименту з громадянами ми отримали наступні результати: громадян з високим рівнем 26 осіб; громадян із середнім рівнем у контрольній групі 3 людини, в експериментальній – 102 особи; громадян з низьким рівнем – 96 осіб.

Отже, після проведеного дослідження, було зроблено висновок, що нажаль присутній досить низький рівень екологічної культури. Більшість громадян по рівню екологічної культури можливо віднести до низького та середнього рівня обізнаності екологічної культури. Також зазначимо, що досить велика кількість громадян згідно питань опитування не знає про існуючі програми екологічної культури.

Окремо до опитування були залучені студенти юридичного факультету. Отримані результати були таким самим чином опрацьовані данні, що були отриманні є наступними: в опитуванні прийняли участь 67 осіб. У ході констатуючого експерименту ми отримали наступні результати: громадян з високим рівнем 12 осіб; громадян із середнім рівнем у контрольній групі 3 людини, в експериментальній – 43 осіб; громадян з низьким рівнем – 12 осіб. Після проведеного дослідження, можливо зробити висновок, що наразі нажаль присутній середній рівень екологічної культури.

Окрім того, аналізуючи результати опитування потрібно сказати, що більшість не відповіли на питання, що стосується тих екологічних стратегій і програм, які були прийнятими попри це питання вираження свого волевиявлення як громадянина держави також є досить на низькому рівні через те, що досить багато громадян цим зовсім не користуються. Підтвердження цьому є опублікування на офіційному сайті Міністерства екології та природних ресурсів України звіту про надходження та розгляд запитів на отримання публічної інформації за лютий 2015 року. Де встановлено, що протягом 2015 року на розгляд до Міністерства екології та природних ресурсів України надійшло 122 запити на отримання публічної інформації. По Дніпропетровському регіону 6 запитів. Актуалізуючи інформацію станом на 2016 рік, то протягом 2016 року на розгляд до Міністерства екології та природних ресурсів України надійшло 371 запитів на отримання публічної інформації. З 1 по 30 квітня 2016 року до Міністерства екології та природних ресурсів України надійшло 97 запитів. При цьому по Дніпропетровській області наявні 3 запити [10].

З цих даних ми можемо підкреслити те, що кількість запитів характеризується стійкістю попри важливість нагальних питань, що можуть розглядатись. Виявлено досить мало запитів, що підтверджує опитування проведене нами. Підвищення в суспільстві актуальності питання екології, звернення уваги на той факт, що відповідно до Конституції України, це є право громадян отримувати інформацію про стан довкілля [1, ст.50].

Обізнаність з приводу якості довкілля призведе до якості свідомості громадян, що буде виражено в кількості тих громадян, що будуть виражати своє волевиявлення на публічних громадських обговореннях, що в свою чергу буде безпечним фактом сприяння інтеграції до норм Європейського Союзу.

Список використаної літератури:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 254к/96-ВР.

2. Крисаченко В.С. Екологічна культура / Крисаченко В.С. – К., 1996
3. Балюк, Г. І. Екологічне право України: конспект лекцій у схемах (Загальна і Особлива частини): навч. посібник / Г. І. Балюк. — К.: Юрінком Інтер, 2006. — 192 с.
4. Андрейцев В. І. Правові аспекти екологічної культури / Володимир Іванович Андрейцев // Вісник Київського університету. Суспільно-політичні науки. Вип. 1. - К.: Либідь, 1991. - С. 69.
5. Про Концепцію Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського союзу . Закон України, Концепція від 21.11.2002 № 228-IV.
6. Про заборону використання на війні задушливих, отруйних та їм подібних інших газів, а також бактеріологічних засобів Ліга Націй; Протокол, Міжнародний документ від 17.06.1925
7. Хартія основних прав Європейського Союзу Європейський Союз; Хартія, Міжнародний документ від 07.12.2000
8. Про охорону навколишнього природного середовища. Закон України від 25.06.1991 № 1264-XII. // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1991. – № 1264-XII.
9. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року. Закон України від 21.12.2010 року. // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 2818-VI.
10. Звіт про надходження та розгляд запитів на отримання публічної інформації Міністерства екології та природних ресурсів України за квітень 2016 року // Інтернет ресурс [режим доступу] - <http://www.menr.gov.ua/access/reports2>